H.C. ten Pas

Med. No. 400

DE LANDBOUW IN HUPSEL-ZWOLLE

Februari 1989

SIGN: L 27-400
EX. NO: c
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

DE LANDBOUW IN HUPSEL-ZWOLLE
Pas, H.C. ten
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1988
Mededeling 400
ISBN 90-5242-011-4
43 p., tab., fig.

Beschrijving van de structuur van de landbouw in een toekomstig landinrichtingsgebied van circa 7400 ha, in Gelderland. Op basis van gegevens van CBS-landbouwtellingen en aanvullende informatie worden veranderingen in de structuur van de landbouw in de periode 1982-1987 geanalyseerd. Daarnaast wordt een schets gegeven van de mogelijke toekomstige ontwikkelingen zonder landinrichting tot 1997.

Gelderland/Landbouw/Landinrichting/Rundveehouderij/Structuur

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Pas. H.G. ten

De landbouw in Hupsel-Zwolle / H.G. ten Pas. - Den Haag : Landbouw-Economisch Instituut. - Fig., tab. - (Mededeling / Landbouw-Economisch Instituut ; no. 400)
ISBN 90-5242-011-4
SISO 631 UDC 631/632(492.82) NUGI 835
Trefw.: landbouw ; Gelderland.

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

		Blz.
SAMENVATTING		5
1.	INLEIDING	7
	1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek	7
	1.2 Korte schets van het gebied	8
	1.2.1 Ruimtelijk beleid	8
	1.2.2 Produktie-omstandigheden	11
2.	ALGEMENE AGRARISCHE ONTWIKKELING	12
	2.1 Aantal bedrijven	12
	2.2 Grondgebruik en produktiesamenstelling	13
	2.3 Bedrijven, grond en produktie naar bedrijfstype	14
	2.4 Rechtsvorm grondgebruik, grondverkeer en bedrijfsoppervlakte	15
	2.5 Arbeidskrachten	17
	2.5.1 Omvang en samenstelling	17
	2.5.2 Leeftijd van de bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging	18
3.	ONTWIKKELINGEN IN DE PRODUKTIETAKKEN	19
	3.1 Rundveehouderij	19
	3.1.1 Inleiding	19
	3.1.2 Omvang van de veestapel per bedrijf	21
	3.1.3 Melkproduktie per koe	21
	3.1.4 Bedrijfskenmerken naar staltype en bedrijfsgrootte	23
	3.1.5 Verkaveling op bedrijven met koeien	24
	3.2 Intensieve veehouderij	25
	3.2.1 Aantal bedrijven	25
	3.2.2 Mestwetgeving	25
4.	DEELGEBIEDEN	28
5.	BEDRIJFSOMVANG EN INKOMENSSITUATIE	30
6.	VERWACHTE ONTWIKKELINGEN IN DE PERIODE 1987-1997 ZONDER LANDINRICHTING	34
	6.1 Inleiding	34
	6.2 Ontwikkeling aantal bedrijven	34
	6.3 Areaal cultuurgrond en bedrijfsoppervlakte	35
	6.4 Rundveehouderij	38
	6.5 Intensieve veehouderij	38
	6.6 Discussie	38
LITERATUUR		40
BIJLAGEN		41

Samenvatting

Algemene oriëntatie

Het landinrichtingsgebied Hupsel-Zwolle is gelegen in de Achterhoek ten noorden van Winterswijk. Het grootste deel behoort tot de gemeente Eibergen. De resterende oppervlakte ligt in de gemeentes Borculo, Groenlo, Lichtenvoorde en Neede. De totale oppervlakte van het gebied bedraagt 4700 ha, waarvan ruim 3500 ha (gemeten maat) is geregistreerd als cultuurgrond.

De verkavelingssituatie in Hupsel-Zwolle is voor een groot deel van de bedrijven niet optimaal. Het gaat hier om rundveehouderijbedrijven die over onvoldoende huisbedrijfskavel beschikken om hun koeien de gehele weideperiode op te laten weiden.

Sterke daling aantal nevenbedrijven

In Hupsel-Zwolle zijn 262 bedrijven, waarvan 197 hoofdberoepsbedrijven. In de periode 1982-1987 is dit aantal met ruim 10% afgenomen. Deze daling kwam voor een groot deel voor rekening van de nevenbedrijven. Het aantal nevenbedrijven is namelijk zeer sterk afgenomen in tegenstelling tot het landelijke beeld van stabilisatie van het aantal nevenbedrijven.

In de komende tien jaar zal naar verwachting door superheffing en mestwetgeving het aantal hoofdberoepsbedrijven sterker dalen dan in het verleden. Vooral de kleinere grupstalbedrijven zullen verdwijnen doordat de bedrijfshoofden hun melkquota te gelde maken. De hoofdberoepsbedrijven die wel gecontinueerd worden, zullen hun bedrijfsoppervlakte vergroten met de cultuurgrond die bij bedrijfsbeëindigingen vrijkomt. Het aantal nevenbedrijven zal waarschijnlijk weinig veranderen: toetreding uit de categorie hoofdberoepsbedrijven zal de opheffing van nevenbedrijven compenseren.

Rundveehouderij belangrijkste produktietak

De rundveehouderij is de belangrijkste produktietak. Bijna 70% van de hoofdberoepsbedrijven heeft rundveehouderij als hoofdactiviteit. Deze bedrijven hebben 80% van de cultuurgrond in gebruik en nemen bijna 70% van de produktie-omvang voor hun rekening. Het gaat hier voornamelijk om melkveehouderijbedrijven, met gemiddeld 40 koeien en ruim 17 ha per hoofdberoepsbedrijf.

In de periode 1982-1987 heeft met name de superheffing geleid tot veranderingen in de rundveehouderij. Er is een afname van het aantal stuks melkvee en jongvee en hiermee een daling van de veedichtheid opgetreden. De melkproduktie per koe is sterk gestegen. Verder is er meer mestvee gekomen, vooral op bedrijven die al mestvee hielden.

In de toekomst zal een verdere stijging van de melkproduktie per koe noodzakelijk zijn. Dit brengt met zich mee dat het aantal koeien per bedrijf op de gecontinueerde bedrijven in de komende tien jaar zal dalen. De vrijkomende ruimte zal naar verwachting opgevuld worden door een stijging van het aantal stuks mestvee. De veedichtheid zal dan wel dalen, maar het grondgebruik zal intensief blijven. Op enkele bedrijven zal daarom ook in 1997 een ruwvoertekort bestaan, maar op gebiedsniveau zal er voldoende ruwvoer geproduceerd kunnen worden om in dit tekort te voorzien.

Intensieve veehouderij in de knel door de mestwetgeving

De intensieve veehouderij is eveneens een belangrijke produktietak. Ruim 20% van de hoofdberoepsbedrijven is hierop gericht. Het gaat om bedrijven met mest- en/of fokvarkens en enkele bedrijven met kippen.

De mestwetgeving heeft ruim een derde van de bedrijven, gespecialiseerd in de intensieve veehouderij, in een situatie van mestoverschot gebracht. Vele bedrijven kunnen hierdoor niet meer uitbreiden. Wel kunnen de mestoverschotten in principe afgezet worden binnen het gebied. Tegen deze achtergrond zal in de komende tien jaar waarschijnlijk weinig verandering optreden in de intensieve veehouderij. Het is echter niet uit te sluiten dat een aantal bedrijven, gespecialiseerd in de intensieve veehouderij, zal verdwijnen omdat zij door de mestwetgeving geen ruimte tot uitbreiding en daarmee continuering hebben. Voor zover het zich laat aanzien zullen de rundveebedrijven de bij hen wel aanwezige ruimte voor intensieve veehouderij niet of nauwelijks benutten.

Inkomenssituatie

Op basis van gevevens van vergelijkbare bedrijven uit het LEI-boekhoudnet, is berekend dat op twee derde van de bedrijven in Hupsel-Zwolle de produktiecapaciteit per arbeidskracht waarschijnlijk te klein is om een arbeidsopbrengst te realiseren, die hoger is dan het bruto minimumloon (incl. werkgeverslasten). Omdat in de meeste gevallen naast het bedrijfshoofd zijn vrouw meewerkt, is het gezinsinkomen op de meeste bedrijven voldoende groot voor een redelijk bestaan. Het totale gezinsinkomen is namelijk mede door inkomsten van buiten het bedrijf circa 25000 gulden hoger dan de arbeidsopbrengst per bedrijf. Voor de toekomst worden hierin geen grote veranderingen verwacht.

1. Inleiding 1)

1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek

Op 10 juni 1981 werd bij het College van Gedeputeerde Staten van Gelderland een aanvraag ingediend tot ruilverkaveling van het gebied Hupsel-Zwolle. Dat gebeurde door de besturen van de afdelingen Groenlo en Eibergen van de Aartsdiocesane Boeren- en Tuindersbond (ABTB) en van de Geldersche Maatschappij van landbouw (GMvL) en het bestuur van de afdeling Eibergen van de Geldersche Christelijke Boeren- en Tuindersbond (CBTB).

Op 11 december 1984 werd, samen met de besturen van de afdeling Neede van de ABTB, de GMvL en de CBTB, een aanvraag tot vergroting van de eerder aangevraagde ruilverkaveling ingediend. In 1985 is de zienswijze van de Centrale Landinrichtingscommissie voor het landinrichtingsgebied Hupsel-Zwolle verschenen, waarin positief op de aanvraag wordt gereageerd. In 1987 is het gebied op het voorbereidingsschema voor landinrichting geplaatst.

Ten behoeve van de voorbereiding van het landrinrichtingsproject zal een landbouwstructuuradvies worden opgesteld. Hierin zullen de wensen van de land- en tuinbouw ten aanzien van de inrichting van het gebied worden aangegeven. In het kader hiervan heeft de Landinrichtingsdienst het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek in te stellen naar de ontwikkeling van de landbouw in dit gebied.

Dit rapport geeft een beeld van de huidige situatie van de landbouw en de recente ontwikkelingen daarin. Tevens is getracht een beeld te schetsen van de situatie zonder landinrichting in 1997.

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens uit de landbouwtellingen van 1982 en 1987 2). Deze gegevens zijn aangevuld met gegevens uit andere bronnen, onder andere het LEI-boekhoudnet, en van personen met een grondige kennis van de plaatselijke situatie.

---

1) De in deze paragraaf opgenomen informatie is voor een belangrijk deel ontleend aan de Zienswijze voor het Landinrichtingsgebied Hupsel-Zwolle van de Centrale Landinrichtingscommissie.

2) Voor begripsomschrijving zie bijlage 1.

1.2 Korte schets van het gebied

1.2.1 Ruimtelijk beleid

De grens van het gebied Hupsel-Zwolle is aangegeven op figuur 1.1. Het ligt globaal tussen de plaatsen Groenlo en Neede. In het oosten grenst het gebied aan de ruilverkaveling "Rekken" (uitgevoerd), in het zuiden aan het ruilverkavelingsgebied "Winterswijk-West" (in uitvoering) en in het westen aan de ruilverkavelingen "Beltrum" (uitgevoerd) en "Borculo" (in uitvoering). De noordgrens bestaat globaal uit het vroegere trace van de spoorbaan Neede-Borculo, de grens van de bebouwde kom van Neede en de provinciale weg (PW55).

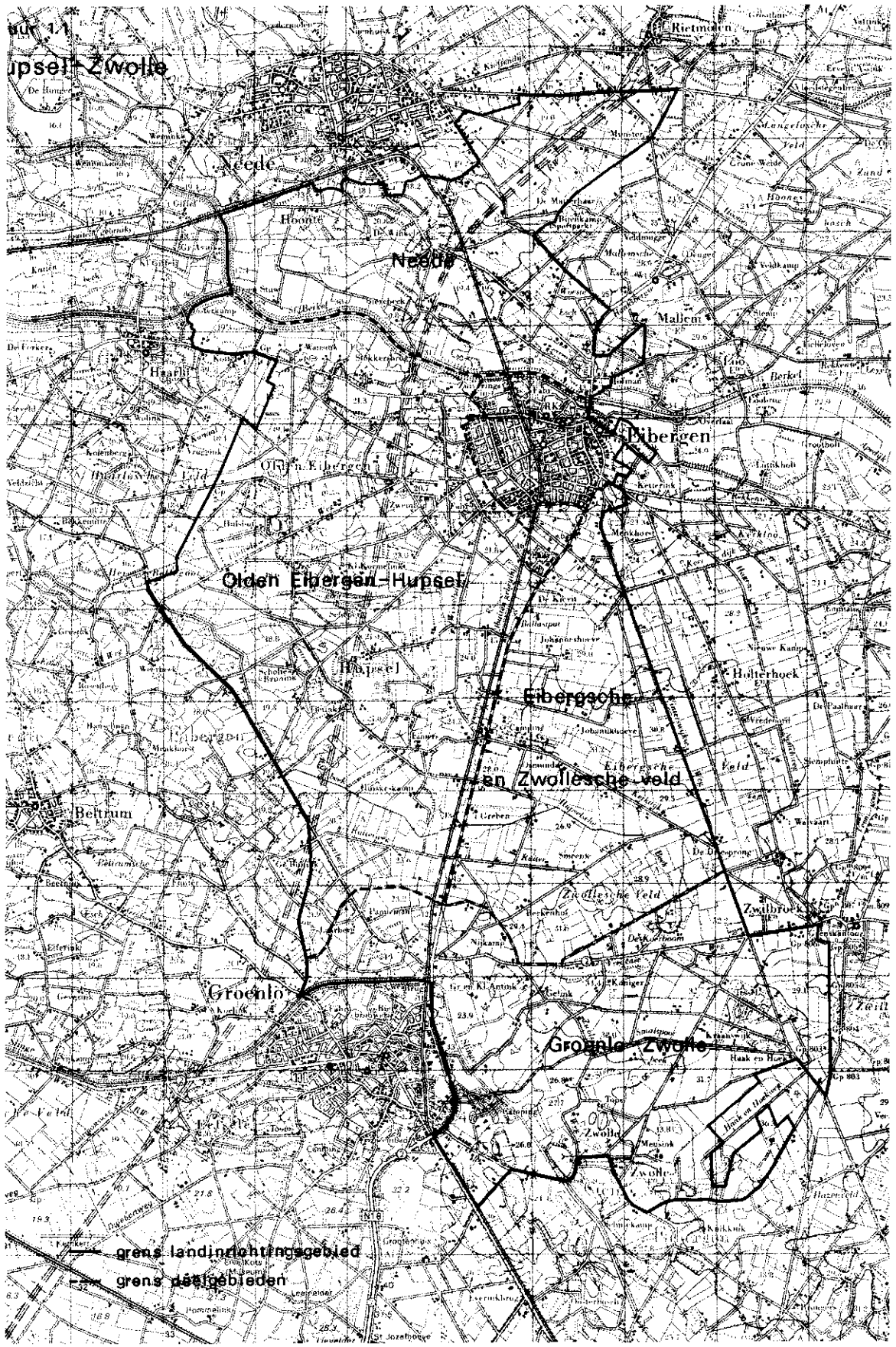
Het gebied ligt in de gemeenten Eibergen, Neede, Groenlo, Borculo en Lichtenvoorde. Het grootste deel behoort tot het Waterschap van de Berkel, een klein deel tot het Waterschap Schipbeek. De totale oppervlakte van het gebied is circa 4700 hectare.

Hupsel-Zwolle behoort volgens de Nota Landelijke gebieden tot de gebieden met afwisselend landbouw, natuur en andere functies in kleinere ruimtelijke eenheden. Het ruimtelijk beleid is gericht op het bieden van ontwikkelingsmogelijkheden aan de landbouw, de recreatie, de natuur en andere functies in een sterk vervlochten structuur.

Het provinciaal ruimtelijk beleid is vastgelegd in het Streekplan Oost Gelderland van 1987. Hierin wordt het deelgebied "Agrarisch Oost-Gelderland" onderscheiden, waartoe 90% van het landinrichtingsgebied behoort. Het beleid is gericht op ontwikkeling van het agrarisch gebruik, bescherming van natuur- en landschapswaarden en ontwikkeling van de openluchtrecreatie. Het resterende deel van het landinrichtingsgebied valt binnen het deelgebied "Needse Achterveld/Rekken". In dit gebied is het beleid gericht op behoud van het kleinschalige en afwisselende karakter, op behoud en ontwikkeling van de natuurwaarden en voortzetting van het agrarisch gebruik.

De gemeente Eibergen heeft een vigerend bestemmingsplan buitengebied. Het is in oktober 1978 door Gedeputeerde Staten goedgekeurd en onherroepelijk geworden na een Kroonuitspraak in oktober 1982. Het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Neede is in 1976 door Gedeputeerde Staten goedgekeurd en in 1979 bij Koninklijk Besluit onherroepelijk geworden. Voor het buitengebied van de gemeente Groenlo ligt er een vigerend bestemmingsplan dat in april 1984 door Gedeputeerde Staten goedgekeurd is. De gemeente Borculo heeft een vigerend bestemmingsplan buitengebied van 1972. Na uitvoering van de ruilverkaveling "Borculo" zal dit plan herzien worden. De bestemmingen in de genoemde bestemmingsplannen zijn een nadere precisering van de globaal in het streekplan aangegeven categorieën.

Voor landinrichting is de toekomstige aanleg van RW 15 het meest belangrijk. Verder kunnen de aanlegvergunningen, die in de bestemmingsplannen zijn opgenomen, van belang zijn.

Hupsel-Zwolle
Needé
Hoonte
Needé
Maliem
Haarle
Eibergen
Olden Eibergen
Olden Eibergen-Hupsel
Hupsel
Eibergsche
en Zwollesche veld
Beltrum
Zwilbroek
Groenlo
Groenlo-Zwolle
Zwolle
grens landinrichtingsgebied
grens deelgebieden

1.2.2 Produktie-omstandigheden

Bodemkundig gezien is het gebied onder te verdelen in drie deelgebieden:

- plateau, in het oosten van het gebied, voornamelijk veldpodzolen en gooreerdgronden;
- plateaurand, grofweg de lijn Groenlo-Eibergen, en rijnterras, aan de voet van het plateau, afwisselend enkeerd-, gooreerd-, beekeerd-, holtpodzol-, veldpodzol- en haarpodzolgronden;
- dekzandvlakte, in het westen van het gebied, gekenmerkt door afwisselend voorkomen van podzol-, eerd- en poldervaaggronden.

Het gebied helt in noordwestelijke richting.

De hoofdafwatering in het gebied is goed te noemen. Desondanks treedt op een groot deel van de oppervlakte in natte perioden wateroverlast op, veroorzaakt door de profielopbouw van de grond en een plaatselijk onvoldoende detailontwatering.

De ontsluiting in Hupsel-Zwolle is relatief goed, er is een voldoende dicht wegennet. De wegkwaliteit laat echter plaatselijk te wensen over, met name door onvoldoende breedte van enkele verharde wegen.

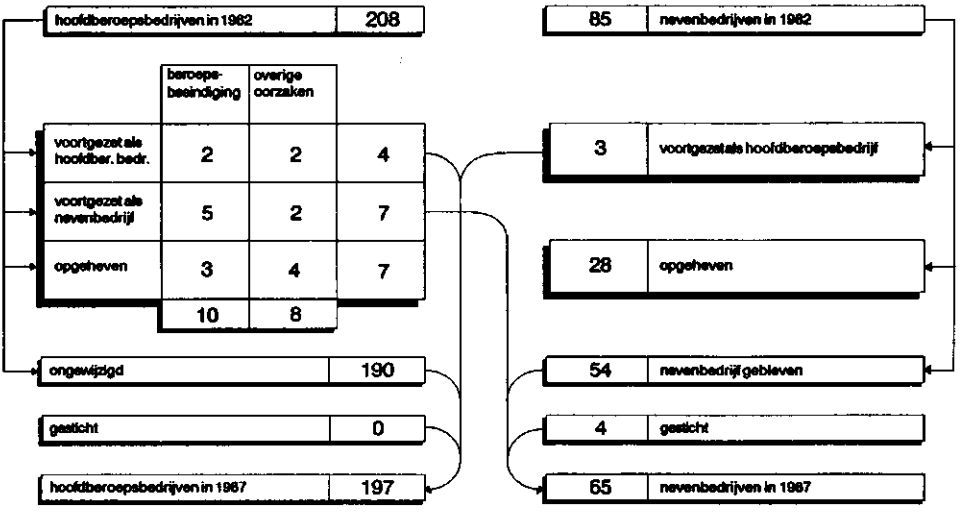
Gemiddeld hebben de hoofdberoepsbedrijven ruim vier kavels met een gemiddelde oppervlakte van 3,8 hectare. Het percentage bedrijven met een huiskavel van minder dan 60% van de totale oppervlakte cultuurgrond bedraagt 45. De verkaveling op bedrijven met koeien zal in paragraaf 3.1.5 nader aan de orde komen.

2. Algemene agrarische ontwikkeling

2.1 Aantal bedrijven

In 1987 waren er in Hupsel-Zwolle 262 agrarische bedrijven, waarvan 197 (75%) hoofdberoepsbedrijven en 65 (25%) nevenbedrijven. Het gaat hier om bedrijven met een minimum produktie-omvang van 10 sbe. De meeste bedrijfshoofden op hoofdberoepsbedrijven werken uitsluitend op het eigen bedrijf, enkelen hebben nevenactiviteiten. Van de nevenbedrijven heeft 65% een hoofdberoep anders dan de uitoefening van het eigen bedrijf. De overigen zijn rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik.

Figuur 2.1 Veranderingen in het aantal hoofdberoeps- en nevenbedrijven

Figuur 2.1 Veranderingen in het aantal hoofdberoeps- en nevenbedrijven

1) Voor begripsomschrijving zie bijlage 1.

Bovenstaande indeling in hoofdberoeps- en nevenbedrijven is gebaseerd op een inventarisatie van het LEI en wijkt af van die in de CBS landbouwtellingen. Dit maakt een directe vergelijking van gegevens over de hoofdberoepsbedrijven in het gebied met andere gebieden moeilijk, zo niet onmogelijk. Om toch enige vergelijking mogelijk te maken, zal de gemeente Eibergen als representatief voor het landinrichtingsgebied Hupsel-Zwolle beschouwd worden.

In figuur 2.1 is weergegeven hoe het aantal bedrijven zich heeft ontwikkeld gedurende de periode 1982-1987. Het totaal aantal bedrijven verminderde in deze periode relatief sterk namelijk met 11%. In Eibergen, Achterhoek en Gelderland bedroeg het verminderingspercentage 8,1 respectievelijk 6,0 en 5,1. Opvallend is dat het aantal nevenbedrijven zeer sterk is afgenomen (23%). Ook in de gemeente Eibergen is het aantal nevenbedrijven sterk (21%) gedaald, tegen een geringe stijging in de Achterhoek en een daling van slechts 2% in Gelderland.

2.2 Grondgebruik en produktiesamenstelling.

Van de cultuurgrond in Hupsel-Zwolle is 73% in gebruik als grasland en 27% als bouwland. Snijmais beslaat 91% van de oppervlakte bouwland. De oppervlakte snijmais is sterk toegenomen in de periode 1982-1987, dit ten koste van de oppervlakte grasland. De totale oppervlakte cultuurgrond is met 62 hectare toegenomen, hierop wordt in paragraaf 2.4 nader ingegaan.

De rundveehouderij neemt 64% van de totale produktie-omvang uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden (sbe) voor haar rekening. Hiernaast is ook de intensieve veehouderij van belang (30%). De overige produktietakken zijn in Hupsel-Zwolle van ondergeschikt belang. Deze zijn wel gegroeid in omvang, maar dit was onvoldoende om de daling in produktie-omvang in de rundveehouderij te compenseren.

Tabel 2.1 Grondgebruik

Grondgebruik	Hoofdberoepsbedrijven				Nevenbedrijven			
	ha		%		ha		%	
	1982	1987	1982	1987	1982	1987	1982	1987
Grasland	2509	2396	83	76	279	183	62	49
Snijmais	495	703	16	22	157	173	35	46
Ov. bouwland 1)	21	66	1	2	16	18	3	5
Alle cult. grond	3025	3165	100	100	452	374	100	100

1) Inclusief tuinland.

Tabel 2.2 Samenstelling en ontwikkeling van de produktie-omvang in sbe 1)

Produktietak	sbe		%		Index 1987
	1982	1987	1982	1987	(1982=100)
Rundveehouderij	26564	24555	67	64	92
Intens. veehouderij	11375	11640	29	30	102
Overige	1801	2386	4	6	149
Totaal hoofdber. bedr.	39740	38581	100	100	97
Nevenbedrijven	3802	2706			71
Alle bedrijven	43542	41287			95

1) Voor begripsomschrijving zie bijlage 1.

Ten aanzien van de ontwikkeling van de produktie-omvang in de periode 1982-1987 moet opgemerkt worden, dat de cijfers voor 1982 gebaseerd zijn op de sbe-normen van 1981 en de cijfers voor 1987 op de normen van 1986. Zodoende is de sbe bruikbaar als graadmeter voor de ontwikkeling van de toegevoegde waarde, maar niet voor de ontwikkeling van het produktievolume. Dit kan beter worden afgeleid uit de ontwikkeling van het grondgebruik en van het aantal dieren.

2.3 Bedrijven, grond en produktie naar bedrijfstype

Op basis van de samenstelling van de produktie-omvang kunnen de bedrijven worden onderverdeeld in typen. In Hupsel-Zwolle zijn vier bedrijfstypen onderscheiden (tabel 2.3). De rundveehouderijbedrijven vormen het belangrijkste type. Het type "overige bedrijven", dat met name bij de nevenbedrijven relatief veel voorkomt, bestaat voornamelijk uit bedrijven met meerdere produktietakken, veelal rundveehouderij en intensieve veehouderij.

Tabel 2.3 Hoofdberoeps- en nevenbedrijven naar type

Bedrijfstypen	Hoofdber.bedr.		Nevenbedrijven	
	1982	1987	1982	1987
Gesp. rundveebedrijven	100	88	19	14
Overwegend rundveebedrijven	43	45	7	7
Intens. veehouderijbedrijven	39	42	21	17
Overige bedrijven	26	22	38	27
Alle bedrijven	208	197	85	65

Gedurende de periode 1982-1987 zijn 37 hoofdberoepsbedrijven veranderd van bedrijfstype. In 21 gevallen betrof dit verandering van gespecialiseerd rundveehouderijbedrijf naar overwegend rundveehouderijbedrijf (vijftien) of vice versa (zes). Verder zijn acht gemengde bedrijven zich meer gaan specialiseren in rundveehouderij of intensieve veehouderij. Omgekeerd hebben zes bedrijven een meer gemengd karakter gekregen. De opgeheven of als nevenbedrijf voortgezette hoofdberoepsbedrijven waren verdeeld over alle bedrijfstypen.

Tabel 2.4 geeft de betekenis van de rundveehouderij in Hupsel-Zwolle weer, 68% van de hoofdberoepsbedrijven is overwegend gericht op de rundveehouderij. Deze bedrijven nemen met 80% van de cultuurgrond 67% van de produktie-omvang voor hun rekening.

Tabel 2.4 Procentuele verdeling van bedrijven, grond en produktie naar type (hoofdberoepsbedrijven 1987)

Bedrijfstypen	Bedrijven	Cultuurgrond	Prod.omvang
Gesp. rundveebedrijven	45	55	43
Overwegend rundveebedr.	23	25	24
Intens. veehouderijbedr.	21	11	21
Overige bedrijven	11	9	12
Alle bedrijven	100	100	100

2.4 Rechtsvorm grondgebruik, grondverkeer en bedrijfsoppervlakte

In 1987 hadden de in Hupsel-Zwolle geregistreerde bedrijven circa 3500 hectare cultuurgrond in gebruik. Dit betreft de gemeten maat, dat wil zeggen de totale oppervlakte beteelbare grond, paden en voren inbegrepen. De kadastrale oppervlakte, dat wil zeggen de oppervlakte grond in eigendom van de boeren, inclusief wegen, sloten en houtwallen, is circa 50 hectare groter.

De laatste vijf jaar is de totale oppervlakte cultuurgrond toegenomen met 62 hectare. Dit hoeft niet te betekenen dat er ook daadwerkelijk grond is bijgekomen. Naast administratieve redenen kan het zo zijn, dat grond van bedrijven die buiten het gebied zijn geregistreerd is overgegaan naar bedrijven binnen het gebied, of dat deze laatste meer grond buiten het gebied hebben aangetrokken.

De cultuurgrond is voor 90% eigendom van de gebruikers en voor 10% in pacht (tabel 2.5). Bijna 10% van de cultuurgrond in Hupsel-Zwolle is in de periode 1982-1987 van gebruiker gewisseld. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van alle overgedragen bedrijven

Tabel 2.5 Rechtsvorm van grondgebruik in 1987

Beroepsgroep	Eigendom		Pacht		Totaal
	ha	%	ha	%	ha
Hoofdberoepsbedrijven	2888	91	277	9	3165
Nevenbedrijven	292	78	82	22	374
Alle bedrijven	3180	90	359	10	3539

is 7,9 hectare. De overdracht vindt voornamelijk plaats binnen de familiekring, zodat de daarbij betrokken grond niet feitelijk vrij komt op de grondmarkt.

Door opheffing en verkleining is wel grond vrijgekomen. In totaal ruim 40 hectare per jaar. De opgeheven (dat wil zeggen uit de registratie verdwenen) hoofdberoepsbedrijven hadden een totale opppervlakte van 64 hectare, de nevenbedrijven 127 hectare. Van deze grond is 47 hectare in handen gebleven van de voormalige bedrijfshoofden.

In de periode 1982-1987 hebben 89 hoofdberoepsbedrijven, waarvan 65 rundveebedrijven, hun oppervlakte met gemiddeld 3,3 hectare vergroot. Hiernaast hebben veertien nevenbedrijven hun oppervlakte vergroot met gemiddeld 0,9 hectare. In totaal hebben 47 bedrijven, waarvan 29 hoofdberoepsbedrijven, hun oppervlakte verkleind. De gemiddelde verkleining bedroeg 1,6 hectare.

Tabel 2.6 Grondverkeer

	ha	%
Gemiddelde oppervlakte geregistreerde cultuurgrond 1982-1987	3508	100
Van gebruikers gewisseld:		
- via bedrijfsoverdracht	103	2,9
- door opheffing van bedrijven	144	4,1
- door verkleining van bedrijven	75	2,1
- totaal	322	9,2

De gemiddelde oppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven verschilt sterk per bedrijfstype, de rundveebedrijven hebben gemiddeld twee maal zoveel cultuurgrond in gebruik (ruim 19 ha) dan de intensieve veehouderijbedrijven. Gerekend over alle bedrijven bedraagt de gemiddelde bedrijfsoppervlakte 13,5 hectare. Dit is

meer dan in de gemeente Eibergen (12,1), de Achterhoek (11,8) en Gelderland (10,8). Wat betreft de hoofdberoepsbedrijven ligt de gemiddelde bedrijfsoppervlakte in de gemeente Eibergen op het niveau van de Achterhoek en Gelderland.

Tabel 2.7 Aantal bedrijven naar oppervlakte per bedrijf

Bedrijfsopp.	Hoofdber. bedr.		Nevenbedr.		Alle bedr.	
	1982	1987	1982	1987	1982	1987
tot 5 ha	20	16	46	35	66	51
5 - 10 ha	49	34	29	21	78	55
10 - 15 ha	58	57	4	4	62	61
15 - 20 ha	32	38	6	5	38	43
20 - 30 ha	36	35	0	0	36	35
30 ha en meer	13	17	0	0	13	17
Totaal	208	197	85	65	293	262

2.5 Arbeidskrachten

2.5.1 Omvang en samenstelling

In 1987 werkten op de hoofdberoepsbedrijven in Hupsel-Zwolle 368 vaste arbeidskrachten, dit is 1,87 arbeidskracht per bedrijf. Hierbij zijn niet inbegrepen de arbeidskrachten die minder dan 20 uur per week meewerken en de niet-regelmatig werkzame vreemde arbeidskrachten. In de periode 1982-1987 is het totaal aantal vaste arbeidskrachten vrij sterk gedaald. Dit is waarschijnlijk veroorzaakt door wijziging van de telgrenzen voor vaste arbeidskrachten. Het aantal eigen kinderen dat op het bedrijf werkt is daarentegen vrij sterk is gestegen, met name bij rundveehouderijbedrijven met een produktie-omvang groter dan 150 sbe.

Tabel 2.8 Aantal vaste arbeidskrachten op hoofdberoepsbedrijven in 1987

Arbeidskrachten	Mannen	Vrouwen	Totaal
Bedrijfsh. en echtgenoten	179	95	274
Kinderen	72	3	75
Overige arbeidskrachten	16	3	19
Totaal	267	101	368

Op 60% van de hoofdberoepsbedrijven is het bedrijfshoofd de enige mannelijke arbeidskracht. In de meeste gevallen wordt de man bijgestaan door zijn vrouw. Op 20% van de bedrijven werkt ook een zoon mee.

2.5.2 Leeftijd van de bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging

In Hupsel-Zwolle is 59% van de bedrijfshoofden op de hoofdberoepsbedrijven ouder dan 50 jaar (tabel 2.9). Het percentage in de gemeente Eibergen ligt met 53 iets lager dan in de Achterhoek en Gelderland (59 resp. 56%). In de periode 1982-1987 is vergrijzing opgetreden, bijna 25% van de bedrijfshoofden is nu ouder dan 60 jaar tegen nog geen 15% in 1982. Van de 116 bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar heeft 72% een opvolger. Dit cijfer is vrij hoog.

Tabel 2.9 Leeftijd bedrijfshoofden en opvolgingsituatie op de hoofdberoepsbedrijven in 1987

Leeftijd bedrijfshoofd	Bedrijfshoofden				Aantal bedrijven		
	aantal		%		met opv.	zonder opv.	onbekend
	1982	1987	1982	1987			
tot 40 jaar	46	26	22	13	.	.	.
40 - 50 jaar	74	55	36	28	.	.	.
50 - 60 jaar	57	70	28	36	46	7	17
60 - 70 jaar	28	38	13	19	30	5	3
ouder dan 70	3	8	1	4	7	1	0
totaal	208	197	100	100	83	13	20

. = Niet bekend

Van de bedrijven met opvolger is 73% groter dan 150 sbe, bij de bedrijven zonder opvolger is 77% kleiner dan 150 sbe. De bedrijven waarvan de opvolgingssituatie nog onbekend is, zijn voor 55% groter dan 150 sbe, zodat verwacht mag worden dat voor een deel van deze bedrijven nog een opvolger gevonden kan worden. (11,8) en Gelderland (10,8). Wat betreft de hoofdberoepsbedrijven ligt de gemiddelde bedrijfsoppervlakte in de gemeente Eibergen op het niveau van de Achterhoek en Gelderland.

3. Ontwikkelingen in de produktietakken

3.1 Rundveehouderij

3.1.1 Inleiding

Zoals gezegd is de rundveehouderij de belangrijkste produktietak in het landinrichtingsgebied Hupsel-Zwolle. Ruim 80% van de hoofdberoepsbedrijven houdt rundvee. In de periode 1982-1987 is dit percentage iets gedaald (tabel 3.1). Van de 158 hoofdberoepsbedrijven met melkvee zijn er 88 gespecialiseerd in de rundveehouderij en 45 overwegend gericht op deze produktietak (tabel 2.3).

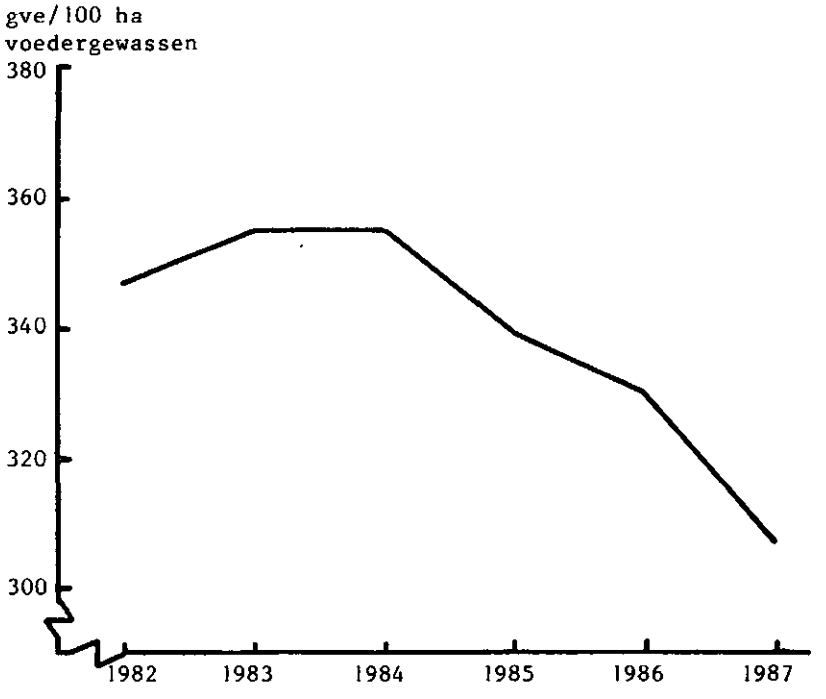
Tabel 3.1 Overzicht van enkele kengetallen van de rundveehouderij

	Hoofdber. bedr.		Nevenbedr.		Alle bedr.	
	1982	1987	1982	1987	1982	1987
Bedr. met melkvee	173	158	19	18	192	176
Bedr. met jongvee	176	164	45	23	221	187
Bedr. met mestvee	107	89	15	18	122	107
Ha voedergewas	3007	3103	436	356	3443	3459
Aantal melkkoeien	7257	6349	214	148	7471	6497
jongvee	5184	4536	375	173	5559	4709
mestvee	1423	2031	157	243	1580	2274
Jongvee/100 koeien	71	71	175	117	74	72
Gve/100 ha voedergewas *	344	303	124	116	316	284

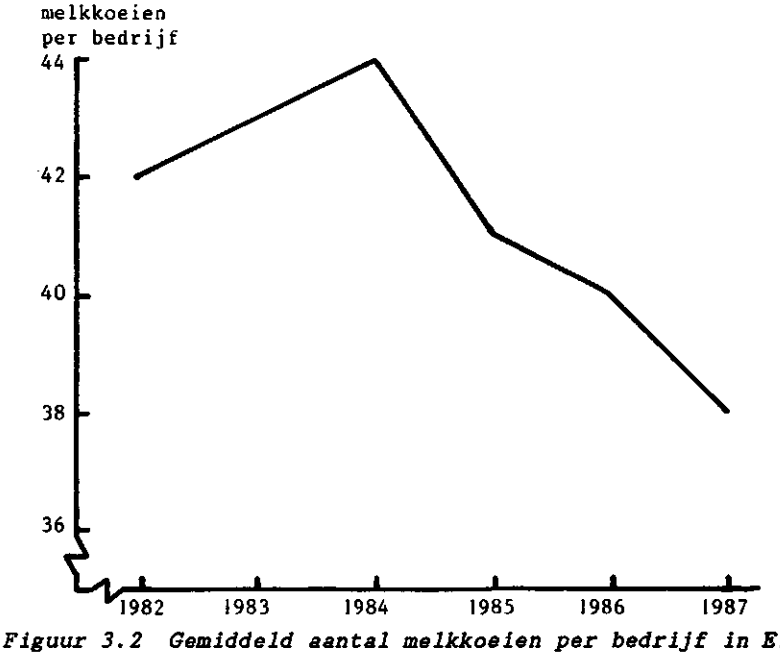
* Voedergewas: grasland, voederbieten, snijmais.

Het aantal melkkoeien is vrij sterk gedaald, evenals het aantal stuks jongvee hetgeen samenhangt met de invoering van de superheffing. Daar tegenover stond een stijging van het aantal stuks mestvee. Het totale areaal voedergewasen is vrijwel gelijk gebleven, waarbij een kleine verschuiving van neven- naar hoofdberoepsbedrijven heeft plaatsgehad. De toename van het aantal mestvee is minder groot dan de daling van het melkvee en jongvee, waardoor het aantal grootvee-eenheden 1) per ha voedergewasen vrij sterk is gedaald.

1) Voor begripsomschrijving zie bijlage 1.

Figuur 3.1 Veedichtheid in Eibergen

Figuur 3.2 Gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf in Eibergen

In figuur 3.1 is de gemiddelde veedichtheid van de bedrijven met weidevee in de gemeente Eibergen weergegeven gedurende de periode 1982-1987. De veedichtheid in de gemeente Eibergen is relatief hoog ten opzichte van de Achterhoek en Gelderland. De ontwikkeling in de veedichtheid is voor alle drie gebieden gelijk: een stijging tot 1984 een daarna een sterke daling tot ruim onder het niveau van 1982 in 1987.

3.1.2 Omvang van de veestapel per bedrijf

De hoofdberoepsbedrijven met melkvee hebben in 1987 gemiddeld veertig melkkoeien, dat is twee minder dan in 1982. Figuur 3.2 laat duidelijk zien dat deze daling in de gemeente Eibergen in 1984 is begonnen, als gevolg van de invoering van de superheffing. Ook wat betreft het aantal melkkoeien per bedrijf is de ontwikkeling in de periode 1982-1987 gelijk voor Eibergen, de Achterhoek en Gelderland. Het aantal melkkoeien per bedrijf ligt in Eibergen hoger dan in de Achterhoek en Gelderland.

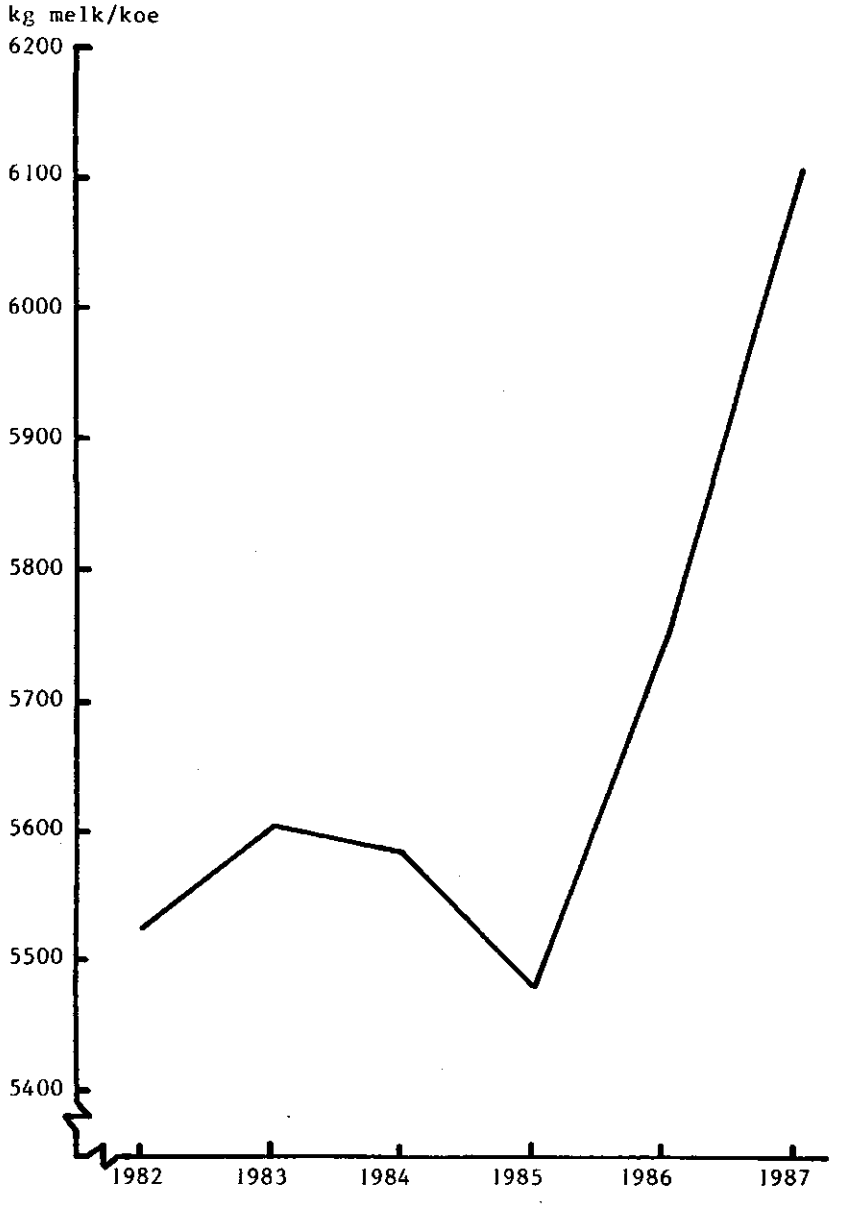
Tabel 3.2 Bedrijven naar aantal melkkoeien per bedrijf in 1987

Soort bedrijf (gemiddeld aantal melkkoeien)		Aantal melkkoeien		
		0 - 30	30 - 50	50 en meer
Hoofdberoepsbedrijven	(40)	53	63	42
- Gesp. rundveebedr.	(45)	18	38	32
- Overw. rundveebedr.	(39)	14	22	7
- Overige bedr.	(25)	21	3	3
Nevenbedrijven	(8)	18	0	0
Alle bedrijven	(37)	71	63	42

Op 34% van de hoofdberoepsbedrijven in Hupsel-Zwolle heeft men minder dan dertig koeien en op 27% meer dan vijftig. Van de gespecialiseerde rundveehouderijbedrijven heeft 37% meer dan vijftig koeien (tabel 3.2). Veel bedrijven houden naast melkvee ook nog mestvee. In de periode 1982-1987 steeg het gemiddelde aantal mestvee van 13 naar 23 per hoofdberoepsbedrijf met mestvee.

3.1.3 Melkproduktie per koe

In figuur 3.3 is de ontwikkeling van de melkproduktie per koe weergegeven voor de provincie Gelderland. De ontwikkeling in de gemeente Eibergen komt in de eerste jaren overeen met de Gelderse. Vanwege een fusie van diverse controleverenigingen zijn

Figuur 3.3 Gemiddelde melkproduktie per koe in Gelderland

exacte gegevens over de melkproduktie in Eibergen voor de laatste jaren moeilijk te achterhalen. Er mag verondersteld worden dat ook voor deze jaren de Gelderse trend gevolgd is.

Voor Hupsel-Zwolle wordt door het consulentschap voor de rundveehouderij een gemiddelde melkproduktie van 6200 liter per koe per jaar aangehouden.

3.1.4 Bedrijfskenmerken naar staltype en bedrijfsgrootte

Circa 58% van de hoofdberoepsbedrijven met melkvee had in 1987 een ligboxenstal, ruim 72% van het aantal koeien was in een dergelijke stal ondergebracht. Gemiddeld hebben de bedrijven met een ligboxenstal 60% meer cultuurgrond in gebruik dan de bedrijven met een traditionele stal. Doordat het aantal melkkoeien per bedrijf bijna 100% hoger is, is de veedichtheid op deze bedrijven nog hoger dan op de bedrijven met een traditionele stal. Dit was in 1982 ook al het geval, een verschuiving van koeien en grond van bedrijven met een traditionele stal naar bedrijven met een ligboxenstal is niet opgetreden. De afname van het aantal melkkoeien is zelfs voor het merendeel opgetreden op bedrijven met een ligboxenstal.

Tabel 3.3 Overzicht van kengetallen voor de melkveehouderij naar staltype in 1987 en oppervlakte cultuurgrond per bedrijf (hoofdberoepsbedrijven met koeien)

	Ligboxenstal			Traditionele stal	
	<15 ha	15-30 ha	>30 ha	<15 ha	15- 30 ha
Aantal bedr.	28	48	15	45	22
Ha totaal	328	1008	557	453	430
Melkk. totaal	933	2515	1174	1015	712
Ha per bedr.	12	21	37	10	20
Aantal melkkoeien/bedr.	33	52	78	23	32
Jongvee/ 100 koeien	65	68	66	70	94
Mestvee/ 100 koeien	5	12	28	9	21
Gve/100 ha voedergew.	374	340	306	309	265
Melkkoeien/100 ha voedergewas	284	249	211	225	169
Melkproduktie/ koe 1)	112	117	106	100	106

1) Index (traditionele stal <15 ha = 100).

In tabel 3.3 zijn de melkveebedrijven ingedeeld naar oppervlakte per bedrijf en staltype. Hierin komt onder meer naar voren dat het aantal melkkoeien per ha grasland en voedergewassen bij kleinere bedrijven hoger is dan bij de grotere bedrijven. Dit geldt ook voor het aantal grootvee-eenheden per hectare grasland en voedergewassen en voor de melkproduktie per koe.

Omdat de melkproduktie per koe is gebaseerd op gegevens uit 1985, is in tabel 3.3 een index opgenomen voor de melkproduktie per koe. Sinds 1985 is namelijk een sterke stijging van de melkproduktie per koe opgetreden, zodat de melkproduktie in 1985 in vergelijkende zin het meest interessant is.

3.1.5 Verkaveling op de bedrijven met koeien

In tabel 3.4 worden een aantal gegevens vermeld ten aanzien van de verkaveling. Duidelijk blijkt dat naarmate de bedrijfsoppervlakte toeneemt, het aantal kavels per bedrijf, maar ook de gemiddelde kaveloppervlakte en de oppervlakte huisbedrijfskavel per koe toenemen.

Tabel 3.4 Overzicht van kengetallen voor de verkaveling op hoofdberoepsbedrijven met melkvee

	ligboxenstal			traditionele stal	
	<15 ha	15-30 ha	>30 ha	<15 ha	15-30 ha
Aantal bedrijven	28	48	15	45	22
Aantal kavels/bedr.	4	4	5	3	4
Gem. kaveloppervlakte	3	6	8	4	5
Opp huisbedrijfskavel/bedrijf	7	14	23	6	11
% huisbedrijfskavel	55	61	59	62	52
Are huisbedrijfskavel/koe	22	26	29	29	32
% bedrijven met <25 are huisbedr. kavel per koe	64	47	47	33	36

Bron: Cultuurtechnische inventarisatie, LEI-bewerking.

Voor bedrijven met melkkoeien is het percentage van de oppervlakte cultuurgrond, dat in de onmiddellijke nabijheid ligt van de bedrijfsgebouwen (huisbedrijfskavel) van groot belang. De voor een optimale bedrijfsvoering benodigde oppervlakte huisbedrijfskavel hangt onder meer af van het beweidingssysteem, het graslandbeheer, de graslandopbrengst en de melkproduktie per koe.

Uitgaande van de huidige melkproduktie per koe is circa 25 are per koe nodig om de koeien de gehele weideperiode op de huisbedrijfskavel te laten weiden. Gemiddeld beschikken zowel de bedrijven met een ligboxenstal als met een traditionele stal over voldoende huisbedrijfskavel. Toch heeft bijna de helft van de bedrijven met een ligboxenstal minder dan 25 are huisbedrijfskavel per koe beschikbaar. Bij de bedrijven met een traditionele stal ligt dit iets gunstiger. In de toekomst zal vanwege hogere melkprodukties per koe een grotere oppervlakte huisbedrijfskavel per koe benodigd zijn.

3.2 Intensieve veehouderij

3.2.1 Aantal bedrijven

De intensieve veehouderij in Hupsel-Zwolle omvat 30% van de totale produktie-omvang op de hoofberoepsbedrijven, voornamelijk mest- en fokvarkens. Deze komen op alle bedrijfstypen voor (tabel 3.5). Verder zijn er drie bedrijven met mestkuikens en elf bedrijven met leghennen, waarvan vier met meer dan 5000 dieren.

Het aantal hoofberoepsbedrijven met mestvarkens is licht toegenomen sinds 1982, terwijl het aantal bedrijven met fokvarkens licht is gedaald. Deze veranderingen hebben voornamelijk plaatsgevonden op rundveehouderijbedrijven met een klein aantal varkens. Ook het aantal bedrijven met leghennen is iets afgenomen. Dit alles heeft geleid tot een hoger gemiddeld aantal dieren per bedrijf.

Tabel 3.5 Aantal bedrijven en aantallen dieren per bedrijf in de varkenshouderij

	Hoofdberoepsbedrijven				Neven-be-drij-ven
	Gesp. rundvee bedr.	Overw. rundvee bedr.	Intens. veeh. bedr.	Overige bedr.	
Bedr. met mestv.	29	34	28	13	26
Mestveebedrijven	136	227	433	333	170
Bedrijven met fokv.	6	20	27	15	9
Fokveebedrijven	27	61	214	114	29

3.2.2 Mestwetgeving

Sinds 1 januari 1987 zijn de Meststoffenwet en de Wet bodembescherming van kracht. De Meststoffenwet regelt de mestboekhou-

ding, mestproduktie en de heffingen. De Wet bodembescherming regelt de maximale mestgift die per jaar mag worden uitgereden en de perioden waarin dit mag gebeuren.

De norm voor de maximale grootte van de fosfaatproduktie per bedrijf is vastgesteld op 125 kg P_2O_5 per hectare per jaar. Vanaf 1 januari 1987 zijn uitbreiding en nieuwvestiging verboden op bedrijven waar meer dan deze hoeveelheid wordt geproduceerd. Deze bedrijven zijn tevens verplicht een mestboekhouding bij te houden. Bij een jaarlijkse produktie van 125 t/m 200 kg P_2O_5 per hectare moet een heffing betaald worden van ƒ 0,25 per kg teveel geproduceerd fosfaat. Voor een jaarlijkse produktie van meer dan 200 kg is dit ƒ 0,50.

De normen voor maximale fosfaataanwending uit dierlijke mest zijn vanaf 1 mei 1987 voor grasland 250, voor snijmais 350 en voor bouwland 125 kg per hectare per jaar. Tot 1 mei 1995 zullen deze normen gefaseerd verlaagd worden tot respectievelijk 175 , 175 en 125 kg per hectare per jaar.

Tabel 3.6 Mestbalans Hupsel-Zwolle (hoofdberoepsbedrijven in 1987, huidige normen)

Bedrijfstypen	Aantal bedrijven	Produktie	Max. te plaatsen op eigen bedrijf	Saldo	Heffing per bedrijf (gld.)
		(tonnen P2O5)			
Bedrijven met een mestoverschot					
- gespec. rundvee	9	31,7	26,7	5,0	753
- overw. rundvee	16	71,2	58,6	12,6	1098
- int. vee	35	206,0	66,5	139,5	2411
- overig	12	67,7	33,9	33,8	1903
Totaal	72	376,6	185,7	190,9	1827
Bedrijven zonder een mestoverschot					
- gespec. rundvee	80	221,6	433,5	-211,9	117
- overw. rundvee	27	106,8	150,4	- 43,6	432
- int. vee	7	14,1	34,5	- 20,4	331
- overig	10	27,5	37,8	- 10,3	371
Totaal	124	369,9	656,1	-286,2	218

Uit de mestboekhouding kan worden afgeleid hoe hoog de fosfaatproduktie is op het betreffende bedrijf en hoeveel hiervan op het bedrijf kan worden aangewend. Een eventueel aanwezig mestoverschot moet buiten het bedrijf worden afgezet. In tabel 3.6 wordt de mestbalans voor de hoofdberoepsbedrijven in Hupsel-Zwolle weergegeven. De tabel is opgesplitst in bedrijven waar de fosfaatproduktie volgens de momenteel geldende normen van de Wet bodembescherming hoger is dan maximaal kan worden aangewend op het eigen bedrijf (mestoverschot) en waar deze produktie lager is dan het maximaal aanwendbare.

De intensieve veehouderijbedrijven hebben de grootste mestoverschotten. Deze bedrijven hebben in het algemeen te weinig grond om de geproduceerde mest volledig zelf te kunnen aanwenden. De heffing bedraagt voor sommige bedrijven meer dan 5000 gulden.

Het mestoverschot van 190 ton zal op andere bedrijven moeten worden afgezet. Dit is in principe mogelijk, omdat het "mesttekort" op de bedrijven zonder mestoverschot voldoende groot is (280 ton op de hoofdberoepsbedrijven en 60 ton op de nevenbedrijven). Of deze ruimte ook werkelijk benut zal worden hangt af van de behoefte en acceptatie van de mest bij de bedrijven zonder mestoverschot.

4. Deelgebieden

In het landinrichtingsgebied Hupsel-Zwolle zijn vier deelgebieden onderscheiden, namelijk Neede, Olden-Eibergen/Hupsel, Groenlo/Zwolle en Eibergsche/Zwollesche veld. In Neede en het Eibersche/Zwollesche veld zijn relatief veel nevenbedrijven op een klein totaal aantal bedrijven (tabel 4.1). In deze deelgebieden is op de hoofdberoepsbedrijven ook het percentage bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar relatief hoog en het percentage bedrijven met opvolger laag.

Tabel 4.1 Overzicht van enkele gegevens per deelgebied

	Neede	Olden-Eibergen /Hupsel	Groenlo /Zwolle	Eibergsche /Zwolsche veld	Totaal
Hoofberoepsbedr.	28	72	64	33	197
Nevenbedrijven	11	18	18	18	65
Totaal	39	90	82	51	262
Prod.-omvang in %:					
- rundveehouderij	68	61	68	55	64
- intensieve veeh.	23	34	26	39	30
- overige	9	5	6	6	6
sbe/bedrijf	227	189	205	168	196
ha/bedrijf	22	15	17	12	16
sbe/ha	10	13	12	14	12
% bedrijfshoofden ouder dan 50 jr.	75	49	59	67	59
% met opvolger	57	77	84	55	72

Voor alle gebieden geldt, dat de rundveehouderij de belangrijkste produktietak is. Intensieve veehouderij komt relatief veel voor in de deelgebieden Eibergsche/Zwollesche veld en Olden-Eibergen/Hupsel.

In Olden Eibergen/Hupsel en Eibergsche/Zwollesche veld blijft de produktie-omvang per bedrijf achter bij de andere gebieden. Deze bedrijven beschikken over een geringere oppervlakte cultuurgrond per bedrijf, terwijl de produktie-omvang per hectare cultuurgrond groter is.

Wat betreft de rundveehouderij is het opvallend, dat zowel in de veedichtheid als in het aantal koeien per bedrijf vrij grote verschillen voorkomen. Verder valt op dat het percentage bedrijven met een ligboxenstal in Olden Eibergen en Hupsel relatief zeer laag is.

Tabel 4.2 Overzicht van enkele kengetallen voor de rundveehouderij naar deelgebied, 1987

	Neede	Olden-Eibergen /Hupsel	Groenlo /Zwolle	Eibergsche /Zwollesche veld	Totaal
Bedr. met koeien	21	61	53	23	158
Koeien/bedr.	50	34	46	34	40
Koeien/100 ha voedergewas	175	201	228	196	205
gve/100 ha voedergewas	299	304	314	281	303
% bedr. met een ligboxenstal	67	41	72	61	58

5. Bedrijfsomvang en inkomenssituatie

De gemiddelde produktie-omvang per bedrijf gerekend over alle bedrijven bedraagt 158 sbe. Dit is lager dan in de gemeente Eibergen (162 sbe), maar hoger dan in de Achterhoek en Gelderland (135 en 129 sbe). Voor de hoofdberoepsbedrijven volgens de CBS-indeling ligt de gemiddelde produktie-omvang met 191 sbe per bedrijf 22 respectievelijk 28 sbe hoger dan in de Achterhoek en Gelderland.

Binnen de groep hoofdberoepsbedrijven hebben vooral de bedrijven van de typen overwegend rundveehouderij en overige bedrijven een relatief grote produktie-omvang. De arbeidsbezetting op deze bedrijven is hoger dan op de andere bedrijven, zodat de produktie-omvang per arbeidsjaareenheid 1) lager is dan op de andere bedrijven (zie tabel 5.1).

Tabel 5.1 Produktie-omvang van hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype, 1987

Bedrijfstype	Aantal bedr.	sbe/ bedr.	sbe/ AJE	% bedrijven met .. sbe			
				10-130	130-190	190-250	>250
Gesp. rundveebedr.	88	186	100	21	33	16	18
Overw. rundveebedr.	45	206	96	9	13	13	10
Intens. veeh. bedr.	42	190	106	12	11	11	8
Overige bedrijven	22	209	100	3	8	7	4
Alle bedrijven	197	195	100	45	65	47	40

Omdat er geen bedrijfseconomische gegevens per bedrijf beschikbaar zijn van de bedrijven in het landinrichtingsgebied Hupsel-Zwolle, is gebruik gemaakt van gegevens uit het LEI-boekhoudnet om een indruk te krijgen van de inkomenssituatie op hoofdberoepsbedrijven. Hiertoe zijn een zevental categorieën bedrijven onderscheiden (zie tabel 5.2), waarvan een aantal bedrijfseconomische gegevens zijn geanalyseerd. De categorie rundveehouderijbedrijven bestaat in dit geval uit zowel de overwegend als de gespecialiseerde rundveehouderijbedrijven. Het type overige bedrijven bestaat niet, zoals in Hupsel-Zwolle hoofdzakelijk uit gemengde bedrijven, maar voor een belangrijk deel uit akkerbouwbedrijven. Zodoende zal arbeidsopbrengst per sbe van dit type in Hupsel-Zwolle waarschijnlijk hoger zijn.

1) Voor begripsomschrijving zie bijlage 1.

Om te kunnen beschikken over een voldoende groot aantal bedrijven uit het boekhoudnet, is gekozen voor alle bedrijven uit de vier zandgebieden. De hieruit geselecteerde bedrijven kwamen wat betreft een aantal belangrijke kengetallen, zoals bedrijfsoppervlakte en -omvang, goed overeen met de bedrijven in Hupsel-Zwolle (zie bijlage 2).

Van bovengenoemde bedrijven is de gemiddelde arbeidsopbrengst 1) per sbe berekend over de jaren 84/85, 85/86, 86/87. De uitkomsten varieerden vrij sterk per bedrijfscategorie.

Tabel 5.2 Arbeidsopbrengst per sbe en andere enkele kengetallen per bedrijf (hoofdberoepsbedrijven zandgebieden Nederland)

	arbeids-opbr. per sbe *)	x f 1000,- per bedrijf **) opbreng-sten	kosten	ondern. oversch.	arbeids-opbrengst
Rundveehouderij:					
- ligboxenstal:					
- 0-15 ha	218	283	347	- 73	41
- 15-30 ha	307	358	397	- 51	71
- > 30 ha	335	547	554	- 22	128
- traditionele stal:					
- 0-15 ha	251	162	226	- 70	26
- > 15 ha	312	240	278	- 45	64
Intensieve veeh.	324	455	503	- 55	38
Overige bedrijven	220	344	413	- 80	30

Bron: LEI-boekhoudnet.
*) In guldens gemiddeld over 84/85, 85/86, 86/87.
**) Boekjaar 86/87.

Duidelijk blijkt dat de bedrijven naarmate ze over meer grond beschikken een hogere arbeidsopbrengst per sbe weten te realiseren. Een duidelijk beter resultaat van de bedrijven met een ligboxenstal blijkt niet. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat gemiddeld genomen niet alleen de opbrengsten maar ook de kosten op deze bedrijven hoger zijn.

Uit tabel 5.3 blijkt dat het onderscheid tussen bedrijven met een ligboxenstal en bedrijven met een traditionele stal met name ligt in een aanzienlijk lager aandeel van de arbeidskosten in de totale kosten. Verder is opvallend dat het aandeel van de

1) Voor begripsomschrijving zie bijlage 1.

totale kosten voor arbeid, rente en werktuigen in iedere onderscheiden bedrijfscategorie gelijk is, ongeacht de bedrijfsgrootte. Een toenemende bedrijfsgrootte laat een verschuiving zien van kosten van arbeid naar rente en werktuigen.

De resterende kosten worden gevormd door met name de kosten van veevoeder, meststoffen en andere variabele kosten. Ook in het aandeel van deze kosten in de totale kosten blijkt een grote variatie te bestaan per bedrijfscategorie.

Tabel 5.3 Procentueel aandeel van de kosten van arbeid, rente en werktuigen in de totale kosten (zandgebieden Nederland 1986)

	Arbeid	Rente	Werk-tuigen	Overige kosten	Totaal
Rundveehouderij:					
- ligboxenstal:					
- 0-15 ha	30	4	9	57	100
- 15-30 ha	28	5	11	56	100
- > 30 ha	24	6	13	57	100
- traditionele stal:					
- 0-15 ha	40	4	8	48	100
- > 15 ha	37	5	10	48	100
Intensieve veeh.	18	3	6	73	100
Overige bedrijven	24	4	9	63	100

Bron: LEI-boekhoudnet.

Tabel 5.4 Aantal bedrijven naar bedrijfscategorie en arbeidsopbrengst per bedrijf

	0 - 25000	25000 - 35000	35000 - 50000	> 50000
Rundveehouderij:				
- ligboxenstal:				
- 0-15 ha	3	15	6	1
- 15-30 ha	0	0	3	43
- > 30 ha	0	0	0	15
Traditionele stal:				
- 0-15 ha	10	12	3	1
- > 15 ha	0	1	8	12
Intensieve veeh.	4	3	10	25
Overige bedrijven	2	5	10	5
Totaal	19	36	40	102

Uit tabel 5.4 blijkt dat ruim de helft van de bedrijven in Hupsel-Zwolle op basis van de kengetallen uit het LEI-boekhoudnet, een arbeidsopbrengst heeft van meer dan 50.000 gulden. Circa 10% van de bedrijven blijft echter onder de 25.000 gulden. Het zijn hier de kleinschaliger bedrijven die achterblijven in arbeidsinkomen.

Het beeld uit tabel 5.4 is ook zichtbaar in tabel 5.5 waarin het arbeidsinkomen is berekend per arbeidsjaareenheid 1).

De brutoloonkosten, inclusief werkgeversaandeel in de sociale lasten, voor een werknemer met het minimum inkomen bedragen circa 34.000 gulden. Hiervan uitgaande is op twee derde van de bedrijven in Hupsel-Zwolle de produktiecapaciteit waarschijnlijk onvoldoende is om een arbeidsinkomen per arbeidsjaareenheid ter grootte van het minimum inkomen te realiseren. Omdat in de meeste gevallen de ondernemer met zijn vrouw de enige arbeidskrachten zijn, zal het gezinsinkomen uit het bedrijf voldoende groot zijn voor een redelijk bestaan.

Bij de geselecteerde boekhoudbedrijven ligt het totale gezinsinkomen namelijk gemiddeld circa 25.000 gulden hoger dan de arbeidsopbrengst per bedrijf. Dit geldt voor alle onderscheiden bedrijfstypen. Het verschil tussen het totale gezinsinkomen en de arbeidsopbrengst per bedrijf blijkt zodoende niet of nauwelijks afhankelijk van de hoogte van de arbeidsopbrengst per bedrijf. Het blijft natuurlijk wel zo dat de arbeid, die in het bedrijf gestoken wordt niet voldoende wordt beloond naar de buiten de landbouw geldende maatstaven.

Tabel 5.5 Aantal bedrijven naar bedrijfscategorie en arbeidsopbrengst per arbeidsjaareenheid

	0 - 25000	25000 - 35000	35000 - 50000	> 50000
Rundveehouderij:				
- ligboxenstal:				
- 0-15 ha	19	5	1	0
- 15-30 ha	4	15	16	11
- > 30 ha	1	3	8	3
- traditionele stal:				
- 0-15 ha	19	7	0	0
- > 15 ha	9	5	4	3
Intensieve veehouderij	15	11	11	5
Overige bedrijven	15	2	4	1
Totaal	82	48	44	23

1) Voor begripsomschrijving zie bijlage 1.

6. Verwachte ontwikkelingen in de periode 1987-1997 zonder landinrichting

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de te verwachten ontwikkelingen in de landbouw in de periode 1987-1997 indien er geen landinrichting plaatsvindt. In het volgende zullen hiertoe een aantal uitgangspunten geformuleerd worden, waarbij rekening gehouden zal worden met algemene en gebiedsspecifieke ontwikkelingen. Hiervan uitgaande zal een beeld geschetst worden van de situatie in de landbouw in 1997. Het spreekt voor zich, dat wijziging van de uitgangspunten leidt tot andere uitkomsten. Mede in verband met de vele onzekerheden ten aanzien van de toekomstige economische, technologische en landbouwpolitieke ontwikkelingen moeten de cijfers in dit hoofdstuk niet absoluut gezien worden, maar meer als indicatief voor de toekomstige situatie in de landbouw.

6.2 Ontwikkeling van het aantal bedrijven

De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven is het resultaat van uittreding en toetreding van bedrijfshoofden tot deze beroepsgroep. Gezien de huidige beleidsmaatregelen (superheffing en mestwetgeving) is het waarschijnlijk dat oudere bedrijfshoofden zonder opvolger geneigd zullen zijn eerder hun bedrijf te beeindigen dan voorheen het geval was. Het kan namelijk aantrekkelijk zijn het bedrijf ten gelde te maken bij de huidige situatie van handel in quota tegen relatief hoge prijzen. Dit geldt in het bijzonder voor de kleine grupstal bedrijven, een verschuiving van melkquota naar de grotere bedrijven met een ligboxenstal is aannemelijk. Hierbij komt de vergrijzing die eveneens een toename van het aantal bedrijfsbeëindigingen kan bewerkstelligen.

Het is ook te verwachten dat met name de kleinere bedrijven, ook al is er een opvolger aanwezig, niet altijd zullen worden voortgezet als hoofdberoepsbedrijf, omdat het bedrijf onvoldoende groot is om een redelijk inkomen op lange termijn te waarborgen. Voortzetting als nevenbedrijf is een alternatief voor opvolgers die hun eigen beroep blijven uitoefenen. Dit laatste geldt waarschijnlijk voor circa een derde van de bedrijven met een opvolger. Aangehouden is dat van de ruim tachtig bedrijven (72%) met een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar en een opvolger ongeveer de helft daadwerkelijk voortgezet zal worden als hoofdberoepsbedrijf.

Toetreding door stichting kwam in het verleden nauwelijks voor en is ook in de toekomst niet te verwachten gezien de produktie-beperkende maatregelen in de rundveehouderij en de mestwetgeving.

Bovenstaande uitgangspunten leiden tot een daling van het aantal hoofdberoepsbedrijven van 197 in 1987 naar 157 (20%) in 1997 (zie tabel 6.1). Deze daling is aanzienlijk sterker dan in het verleden.

Tabel 6.1 Ontwikkeling aantal hoofdberoepsbedrijven 1982-1997

Begin-jaar	Aantal bedr.	Uittre-ding	Toetre-ding	Eind-jaar	Aantal bedr.	Afname per jaar (%)
1982	208	18	7	1987	197	1,1
1987	197	43	23	1992	176	2,1
1992	177	42	22	1997	157	2,4

Het ligt voor de hand dat in de komende tien jaar het aantal nevenbedrijven niet of nauwelijks zal veranderen. Enerzijds zullen er meer nevenbedrijven komen doordat hoofdberoepsbedrijven voortgezet worden als nevenbedrijf. Anderzijds zullen nevenbedrijven opgeheven worden in verband met de afnemende mogelijkheden tot het inscharen van vee en het afnemende tekort aan ruwvoer. Aangehouden is dat het aantal nevenbedrijven in 1997 niet zal afwijken van dat in 1987.

6.3 Areaal cultuurgrond en bedrijfsoppervlakte

De totale oppervlakte cultuurgrond zal afnemen met de oppervlakte die wordt onttrokken voor niet agrarische doeleinden (dorpsuitbreiding en wegen) en de oppervlakte die in het kader van de relatienota wordt verworven als reservaatsgebied. Het gaat in totaal om circa 125 hectare. Verder neemt de oppervlakte geregistreerde cultuurgrond af doordat bedrijfshoofden die hun bedrijf beëindigden een deel van de cultuurgrond zelf behouden. In het verleden betrof dit circa 25% van de bij bedrijfsbeëindiging betrokken grond. Overige mutaties in het grondgebruik, zoals grondverkeer met bedrijven buiten het studiegebied, worden geacht per saldo neutraal te zijn.

Bij bedrijfsbeëindiging van hoofdberoepsbedrijven was in de afgelopen periode gemiddeld 9 hectare cultuurgrond betrokken. Uitgaande van 39 bedrijfsbeëindigingen zal dit in de toekomst circa 350 hectare bedragen. Hiervan zal bijna 90 hectare in gebruik gehouden worden door de voormalige bedrijfshoofden. De

totale vermindering van de geregistreerde oppervlakte cultuurgrond (gemeten maat) zal dus circa 210 bedragen. Het areaal cultuurgrond in 1997 zal derhalve circa 3300 hectare bedragen. Op basis van informatie uit het gebied mag worden verondersteld dat de vrijkomende cultuurgrond geheel door de hoofdberoepsbedrijven zal worden verworven in verband met de behoefte aan uitbreiding van melkquota en vergroting van het areaal grasland en snijmais. Zodoende zullen de hoofdberoepsbedrijven gemiddeld in oppervlakte toenemen terwijl de nevenbedrijven niet zullen groeien.

Bij gelijkblijvende gemiddelde bedrijfsoppervlakte van zes hectare zullen de nevenbedrijven circa 400 hectare van de totale oppervlakte cultuurgrond in gebruik hebben. Voor de hoofdberoepsbedrijven is 2900 hectare beschikbaar. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte van van hoofdberoepsbedrijven zal derhalve stijgen van 16 hectare in 1987 naar ruim 18 hectare in 1997.

Gezien de huidige situatie van tekort aan ruwvoer op bedrijven in het gebied is in de toekomst een nog verdere toename van het aandeel van snijmais in het grondgebruik te verwachten, vooral op bedrijven die nu een tekort hebben. De groei zal waarschijnlijk minder groot zijn dan in het verleden, omdat er steeds meer ruwvoer beschikbaar komt tegen relatief lage prijzen. Verder kan een kleine toename van het "overige bouwland" optreden, bijvoorbeeld door de uitbreiding van het areaal korrelmais. Het areaal cultuurgrond zal naar verwachting in 1997 voor ruim 70% bestaan uit grasland, terwijl snijmais en overig bouwland bijna 30% zullen van het areaal beslaan. De verdeling van de grond over de bedrijfstypen zal waarschijnlijk weinig afwijken van de situatie in 1987. Dit betekent dat de bedrijven met rundvee circa 90% van het areaal cultuurgrond in gebruik zullen hebben.

6.4 Rundveehouderij

Voor de bepaling van de omvang van de melkveestapel in de toekomst in het gebied zijn de ontwikkelingen op het gebied van de superheffing op teveel geproduceerde melk en de melkproduktie per koe van belang. Tot 1988/89 zal de totale melkproduktie landelijk ten opzichte van het produktieniveau in 1983 ruim 16% moeten worden ingekrompen. Verder geldt een beperking ten aanzien van stijging van het vetgehalte van de melk. De melkleverantie wordt bij een stijging van het vetgehalte naar boven aangepast, waardoor het quotum eerder volgemolken is. In verband met de onduidelijkheid ten aanzien van de toekomst van de quota-regeling, is ervan uitgegaan dat deze de komende jaren blijft bestaan en niet, na het melkprijsjaar 1988/89 zonder meer wordt afgeschaft, omdat in dat geval de problematiek van de zuiveloverschotten zich op EG-niveau opnieuw onverminderd zal voordoen.

Informatie uit het gebied geeft aan dat de bedrijven in Hupsel-Zwolle de bij bedrijfsbeëindigingen vrijkomende melkquota volledig zullen overnemen. Er wordt zodoende verondersteld dat het totale quotum in het gebied gerekend vanaf 1983 met ruim 16%

zal verminderen (het landelijke kortingspercentage). Hierbij is aangenomen dat de extra aftrek in verband met een stijgend vetgehalte beperkt zal blijven. Het totaal quotum voor Hupsel-Zwolle zal dan in 1997 circa 33,5 miljoen liter bedragen.

Wat betreft de toekomstige ontwikkeling van de melkproduktie per koe is aangehouden dat deze in het studiegebied circa 2% per jaar zal stijgen. Dit relatief hoge percentage wordt door het consulentschap voor de rundveehouderij en boeren in het gebied ruimschoots haalbaar geacht. De huidige melkproduktie van gemiddeld circa 6200 liter per koe zal dan in 1997 toegenomen zijn tot circa 7500 liter per koe per jaar.

Het aantal stuks jongvee per 100 koeien wordt op het huidige niveau van rond 70 gehouden. Inkrimping van de melkveestapel zou dan nog kunnen worden gecompenseerd door meer mestvee te gaan houden. Gezien de onzekere afzetperspectieven voor rundvlees is moeilijk in te schatten of deze ontwikkeling werkelijk plaats zal gaan vinden. Aangehouden is dat het totaal aantal stuks rundvee op de gecontinueerde bedrijven in het gebied ongeveer op het niveau van 1987 zal blijven. Bij bedrijfsbeëindiging zullen naar verwachting circa 1500 stuks rundvee betrokken zijn, zodat het totaal aantal stuks rundvee in 1997 rond 11500 zal bedragen.

Het berekende quotum van 33,5 miljoen liter in 1997 bij een melkproduktie van 7500 liter per koe per jaar houdt in dat dit quotum kan worden geproduceerd door circa 4500 koeien. Het totale aantal geregistreerde koeien volgens de landbouwtelling zal echter hoger zijn, onder andere in verband met droogstand. Op basis van een vergelijking van gegevens uit verschillende bronnen is aangehouden dat het aantal koeien dat vergelijkbaar is met de landbouwtelling circa 6% hoger zal zijn, dus 4800. Aannemende dat alle verdwenen hoofdberoepsbedrijven koeien hielden, zullen de resterende 118 hoofdberoepsbedrijven met koeien gemiddeld 42 koeien hebben. Dit is een stijging van twee koeien per bedrijf ten opzichte van het gemiddelde in 1987. Bij een verhouding van 70 stuks jongvee per 100 koeien zijn er dan 3400 stuks jongvee. Aangehouden is dat de gecontinueerde bedrijven zoveel mogelijk de resterende ruimte zullen benutten, zodat er in 1997 circa 3300 stuks mestvee zullen zijn, dit is een stijging van 60% ten opzichte van 1987.

De veedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven zal op basis van bovenstaande aantallen vee rond 2,9 grootvee-eenheden per hectare grasland en voedergewassen bedragen. Dit is een verlaging van ruim 10% ten opzichte van 1987.

Op rundveebedrijven vormt de ruwvoervoorziening een belangrijk onderdeel van de bedrijfsvoering. Daarbij is van belang in hoeverre de bedrijven zelf kunnen voorzien in hun behoefte aan ruwvoer. Dit wordt bepaald door vraag en aanbod van ruwvoer. De vraag wordt gevormd door de samenstelling van de veestapel, de melkproduktie per koe en het gehanteerde beweidingssysteem. Het aanbod is afhankelijk van het areaal grasland en voedergewassen, het producerend vermogen van de grond, het beweidingssysteem en het graslandbeheer, met name de bemesting.

Bij hoge veedichtheden zal getracht worden een zo hoog mogelijke ruwvoerproduktie te realiseren. Dit betekent een intensief graslandbeheer met hoge stikstofgiften. Wanneer er dan nog een tekort ontstaat, zal dit moeten worden gedekt door aankoop van ruwvoer. In Hupsel-Zwolle, waar een hoge veedichtheid algemeen is, zullen veel bedrijven in een situatie van ruwvoertekort verkeren. Uit berekeningen van het LEI komt naar voren dat in Hupsel-Zwolle momenteel ruim de helft van de hoofdberoeps-rundveebedrijven kampt met een ruwvoertekort. De overige hoofdberoepsbedrijven in het gebied kunnen echter voldoende ruwvoer produceren om in dit tekort te voorzien.

Ook in de toekomst zullen vanwege de blijvend hoge veedichtheden waarschijnlijk bedrijven blijven bestaan met een ruwvoertekort, maar ook dan zal op gebiedsniveau voldoende ruwvoer geproduceerd kunnen worden om in de behoefte te voorzien.

6.5 Intensieve veehouderij

Gezien de mestbalans van de hoofdberoepsbedrijven in Hupsel-Zwolle (zie tabel 3.6) is het niet aannemelijk dat de intensieve veehouderijbedrijven nog ruimte zullen vinden voor uitbreiding. Temeer omdat een en ander is berekend op basis van de huidige normen, welke tot 1995 nog sterk verlaagd zullen worden. Met de huidige normen en oppervlaktes grasland en snijmais kan maximaal 960 ton mest geplaatst worden in het gebied. De toekomstige normen en oppervlaktes geven ruimte voor plaatsing van maximaal 580 ton mest. Het is duidelijk dat bij de huidige produktie van 750 ton mest op de hoofdberoepsbedrijven er in de toekomst meer bedrijven met een mestoverschot zullen komen. Nog niet duidelijk is of de initiatieven van de boeren in het gebied om te komen tot centrale mestverwerking en -verplaatsing en de verwachte daling van de veestapel afdoende zullen zijn om op lange termijn voldoende ruimte te bieden voor de intensieve veehouderij. Het is dus niet uit te sluiten dat ook in de intensieve veehouderij enige bedrijven zullen verdwijnen in de komende tien jaar. De rundveehouderijbedrijven hebben nog wel voldoende ruimte voor uitbreiding van de intensieve veehouderij, maar het ligt niet in de verwachting dat men deze ruimte ook daadwerkelijk zal gaan benutten.

6.6 Discussie

De in het voorgaande hoofdstuk gepresenteerde vooruitberekeningen zijn zoals gezegd sterk afhankelijk van de gekozen uitgangspunten. Deze uitgangspunten zijn in feite prognoses op zich. In hoeverre de bepalende factoren zich in de voorgestelde richting zullen gaan ontwikkelen is de vraag.

Ten aanzien van het aantal bedrijven speelt de opvolging een belangrijke rol. Hoeveel bedrijfshoofden zullen beëindigen en hoeveel van deze bedrijven zullen worden voortgezet, hangt onder meer af van de huidige beleidsmaatregelen (superheffing en mestwetgeving), mogelijke aanpassingen daarvan en eventuele nieuwe maatregelen. En uiteraard blijven de financieringsmogelijkheden een centrale positie innemen in het opvolgingsproces. Verder kan een verruiming van de quota leiden tot daling van de quotaprijzen, waardoor het voor boeren minder aantrekkelijk wordt het bedrijf op relatief jonge leeftijd te beëindigen.

De ontwikkelingen in de rundveehouderij hangen in belangrijke mate af van de ontwikkeling van de melkproduktie per koe. Zou bijvoorbeeld een sterkere stijging van de melkproduktie per koe dan de aangenomen 2% per jaar gerealiseerd worden, dan zal het aantal koeien in het gebied sterker afnemen. Een sterkere stijging wordt door de boeren uit het gebied niet onwaarschijnlijk geacht. Ook het aantal stuks jongvee zal dan sterker dalen, terwijl het aantal stuks mestvee juist minder sterk zal afnemen. Hierdoor zal de veedichtheid op een lager niveau uitkomen, wat echter op gebiedsniveau weinig consequenties zal hebben. De ruwvoervoorziening is immers ook bij de huidige veedichtheid gewaarborgd, maar op bedrijfsniveau zullen minder ruwvoertekorten ontstaan.

De verwachte stijging van de melkproduktie brengt met zich mee dat voor een optimale bedrijfsvoering een grotere oppervlakte huisbedrijfskavel per koe benodigd is dan nu het geval is. Het is de vraag of de bij bedrijfsbeëindiging vrijkomende grond in deze behoefte kan voorzien. Mocht dit niet het geval zijn, dan zullen een groot aantal van de bedrijven met rundvee net als nu niet voldoende huisbedrijfskavel hebben voor een optimale bedrijfsvoering.

Verder zal de toekomstige aanleg van RW 15 tot gevolg hebben dat een aantal bedrijven doorsneden wordt, waardoor de verkavelingssituatie op deze bedrijven aanzienlijk kan verslechteren. Landinrichting kan zorgen voor een betere verkavelingssituatie en daarmee betere mogelijkheden tot optimale bedrijfsvoering. De bedrijfsontwikkeling blijft echter in belangrijke mate afhankelijk van het markt- en prijsbeleid voor de zuivel.

Literatuur

Bruchem, C. van en H. Rutten,
Invoering, toepassing en gevolgen van de superheffing in Nederland,
Den Haag, LEI, 1987.

Landbouwcijfers 1988,
Den Haag/Voorburg, LEI/CBS, 1988.

Land- en tuinbouw in Gelderland,
Provinciale raad voor de bedrijfsontwikkeling, 1987.

Produktschap voor Zuivel,
Jaarverslag 1986,
Rijswijk, Produktschap voor Zuivel, 1986.

Zienswijze landinrichtingsgebied Hupsel-Zwolle,
Centrale landinrichtingscommissie, 1985.

Bijlagen

BIJLAGEN

Bijlage 1 Toelichting op enige veelgebruikte termen

1. Landbouwtelling

Voor de samenstelling van dit rapport is gebruik gemaakt van gegevens uit de meitellingen van de landbouw. Deze gegevens hebben betrekking op alle geregistreerde bedrijven met een produktie-omvang van meer dan 10 sbe, die in het landinrichtingsgebied liggen en op de cultuurgrond die zij in gebruik hebben. Omdat de indeling in beroepsgroepen afwijkt van die in de landbouwtellingen, zijn alleen de gegevens van alle bedrijven vergelijkbaar met die van landbouwtellingen andere gebieden.

2. Beroepsgroepen

De indeling in beroepsgroepen wijkt af van die in de landbouwtelling. Aan de hand van informatie van streekkenners is de volgende indeling gehanteerd.

Hoofdberoepsbedrijven = A + B - bedrijven:

A: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;

B: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteedt, tevens heeft het bedrijfshoofd, een nevenberoep.

Nevenbedrijven = C + D - bedrijven:

C: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed;

D: rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik.

3. Standaardbedrijfseenheden (sbe)

Een standaardbedrijfseenheid is een eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden. Onder invloed van economische en technische factoren ontwikkelt de toegevoegde waarde per dier of per hectare gewas zich in de verschillende produktietakken niet gelijk. De sbe normen worden daarom periodiek herzien. In dit rapport zijn voor 1982 de normen van 1981 gebruikt en voor 1987 de normen van 1986.

Hieronder volgt een opsomming van de gebruikte normen voor de voornaamste gewassen en dieren.

Sbe per ha en per dier	Normen (1981)	Normen (1986)
Grasland	1.1	2.1
Snijmais	3.5	2.9
Melkkoeien	2.5	2.1
Jongvee	0.7	0.5
Mestvee	0.5	0.5
Schapen	0.3	0.3
Mestkalveren	0.32	0.33
Mestvarkens	0.15	0.14
Fokzeugen	1.15	0.95
Leghennen	0.01	0.0045
Slachtkuikens	0.003	0.003

4. Regionale vergelijkingen

Als vergelijkingsgebied voor de landbouw-economische situatie in Eibergen is onder andere opgenomen de Achterhoek. Onder de Achterhoek wordt in dit geval verstaan de gemeenten Aalten, Borculo, Eibergen, Groenlo, Hengelo, Lichtenvoorde, Lochem, Neede, Ruurlo, Vorden, Wisch, Winterswijk en Zelhem.

5. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedijf het aantal standaard-bedrijfseenheden berekend voor de akkerbouw, de rundveehouderij, de intensieve veehouderij en de tuinbouw. Afhankelijk van het percentage sbe dat per bedijf voor deze onderdelen werd gevonden zijn de hoofdberoepsbedijven ingedeeld in bedrijfstypen. Onderscheiden zijn:

a. Gespecialiseerde rundveebedrijven:	80% of meer van de sbe in rundvee;
b. Overwegend rundveebedrijven:	60-80% in rundvee;
c. Intensieve veehouderijbedrijven:	60% of meer van de sbe in intensieve veehouderij;
d. Overige bedrijven:	geen tak rundvee of intensieve veehouderij voor meer dan 60%.

6. Grootvee-eenheden (gve)

Een grootvee-eenheid komt overeen met de netto-energiebehoefte van een volwassen melkkoe van 550 kg levend gewicht met een dagproduktie van 15 kg melk met 4% vet. Het veebestand wordt daarbij als volgt omgerekend:

Gve per dier	
Koe	1.0
Jongvee	0.4
Mestvee	0.7
Schaap	0.1
Paard boven 2 jaar	1.0

7. Arbeidsjaareenheden (AJE)

De gegevens per werknemer uit de arbeidskrachtentelling zijn omgerekend tot arbeidsjaareenheden op basis van 2000 uur per AJE waarbij één persoon maximaal voor één AJE is geteld.

8 Arbeidsopbrengst

De arbeidsopbrengst van een bedrijf is gelijk aan het ondernemersoverschot vermeerderd met de berekende en/of betaalde kosten van arbeid. De arbeidsopbrengst is per definitie niet gelijk aan het gezinsinkomen. Door andere opbrengsten dan die uit arbeid liggen deze vaak hoger. De arbeidsopbrengst geeft inzicht in de beloning die de boer en zijn medewerkers ontvangen voor de verrichte arbeid.

9. Ondernemers-overschot

Het ondernemers-overschot is het verschil tussen de totale opbrengsten en de totale kosten, waarbij voor grond en gebouwen in eigendom van de exploitant de werkelijke eigenaarslasten en afschrijving gebouwen, alsmede een ingecalculeerde rente over de waarde van de grond en gebouwen in eigendom zijn opgenomen.

Bijlage 2 Vergelijking van de bedrijven uit het boekhoudnet met de bedrijven in Hupsel-Zwolle

	Boekhoudnet			Hupsel-Zwolle		
	sbe/ bedr.	ha/ bedr.	aantal bedr.	sbe/ bedr.	ha/ bedr.	aantal bedr.
Rundveehouderij:						
- ligboxenstal:						
- 0-15 ha	156	12	24	145	12	25
- 15-30 ha	224	21	73	228	21	46
- > 30 ha	366	37	55	355	37	15
- traditionele stal:						
- 0-15 ha	119	11	35	112	10	26
- > 15 ha	180	21	31	176	20	21
Intensieve veeh.	205	8	53	191	8	42
Overige bedrijven	221	12	31	214	13	22